

Den gemensamma skolan

LOs ställningstagande angående kommunala
skolor och "fristående" skolor

Kontaktperson: Susanne Lindberg Elmgren
Enheten för näringspolitik och arbetslivsutveckling R:2001:2

www.lo.se

Förord

I denna skrift utvecklar LO sin åsikt om så kallade fristående skolor inom ramen för den offentligt finansierade skolan. Skriften är ett led i att utvecklas en policy för den svenska skolan och är således inte heltäckande. Den är ett inlägg i den aktuella debatten mot bakgrund av den stora ökningen av antalet fristående skolor.

Utgångspunkten har varit följande ståndpunkter som LO-kongressen formulerade;

- att skolundervisningen erbjuds alla barn på lika villkor utan att social status eller ekonomi är avgörande samt
- att LO verkar för att skolor inte drivs i ekonomiskt vinstsyfte.

Dokumentet inleds med en faktasammanställning om de fristående skolornas utveckling under 1990-talet. Därefter beskrivs LOs utbildningspolitiska utgångspunkter och skolans förändrade förutsättningar. Sedan tas behovet av att utveckla en skola för alla upp. Avslutningsvis behandlas de förändringar som LO menar krävs för att åstadkomma detta.

LO vill inledningsvis föra ett principiellt resonemang om användning av begreppet "fristående skola" och det som i dagligt tal blir "friskola". Ordet "fri" är positivt värdeladdat och ställs då i motsats till kommunal skola, vilken automatiskt framställs som något mindre positiv. Vid användning av begreppet fristående skola, reses frågan vad den står "fri" ifrån? LO ser tendenser till att fristående skolor blir "fria" zoner för välbeställda och välutbildade grupper, vilket därmed leder till en segregation av den svenska skolan. Då blir begreppet "fristående" synonymt med att skolan står fri från det samhällsansvar som den kommunala skolan har. En mer rättvisande benämning borde vara enskilda eller privata skolor.

Sammanfattning av LOs krav

Det har skett en kraftig ökning av antalet fristående skolor under 1990-talet, även om antalet elever i de fristående skolorna ännu är relativt blygsamt. Finansieringssystemet har gynnat framväxten av fristående skolor samtidigt som den kommunala skolan dränerats på resurser. De fristående skolorna har bidragit till att ytterligare förstärka de skillnader som finns inom den gemensamma skolan. LO menar att om expansionen av de fristående skolorna fortsätter, undergrävs idén om den gemensamma skolan av hög kvalitet. I ett samhälle med allt större skillnader mellan olika människors livsvillkor, blir den gemensamma skolan dessutom ännu viktigare än tidigare.

Kommunerna har ansvaret för att alla elever i en kommun får en bra skola, oavsett vilken huvudman skolan har. LO anser att alla skolor inom en kommun ska ingå i den kommunala skolplanen, med de rättigheter och skyldigheter det innebär. Av det skälet måste Skolverket ta större hänsyn till kommunernas synpunkter och göra en helhetsbedömning vid ansökan om etablering av fristående skolor. Det slutliga beslutet om etablering ska dock tas på den nationella nivån. LO ställer sig därför bakom regeringens förslag om en nämnd hos Skolverket för bedömning av ansökningar om att få etablera fristående skolor.

Även om det är kommunerna som har ansvaret för skolans dagliga verksamhet är det riksdag och regering som har ett helhetsansvar för den gemensamma skolan. Skolan har ett nationellt uppdrag att skapa en likvärdig skola för alla elever, var man än bor i Sverige. LO menar därför att Skolverkets tillsyn och sanktionsmöjligheter måste bli bättre och tydligare än idag.

LO menar att i en skola för alla måste skolans resurser fördelas efter de behov som finns. Lika chans kräver olika resurser. Ett skolpengsystem med en bestämd summa per elev är därför orimligt. De fristående skolorna bör inte ha någon särskild tilldelning, fri från de kommunala skolornas behov och prioriteringar. Samma system där olika intressen och behov vägs mot varandra skapar bäst förutsättningar för en skola för alla. De kommunala skolorna, vars uppgift är att bereda plats för alla elever i ett område måste skyddas ekonomiskt vid etablering av en fristående skola i samma område.

LO anser att vinstintressen inom skolan står i konflikt med det pedagogiska uppdraget och menar att det ökade antalet fristående skolor som drivs av bolag är oroväckande. Marknadens logik på skolans område innebär att stöta bort kostsamma elever och attrahera de resursstarka "som passar in". LO anser att aktiebolag som driver fristående skolor måste återinvestera eventuella överskott i verksamheten.

LO är tveksam till det ökade antalet skolor som vilar på konfessionella grund, dvs skolor som har en särskild religiös inriktning. Det finns en risk att elever i denna typ av skolor avskärmats från det övriga samhällets religiösa mångfald.

Direkt oroväckande är de exempel på skolor som drivs av religiösa sekter, vars idé strider mot grundtanken om alla människors lika värde. LO anser att Skolverkets tillsyn måste öka över fristående grund- och gymnasieskolor.

En skola för alla är en öppen och avgiftsfri skola. LO anser att samma krav på avgiftsfrihet ska gälla för såväl kommunala som fristående skolor.

LO vill framhålla att Skolverket måste agera kraftfullt mot de fristående skolor som avkräver föräldrar till sökande elever ett skriftligt intyg där de garanterar att deras barn inte behöver särskilt stöd. LO menar vidare att ett offentligt kösystem för alla skolor i en kommun eller kommundel vore en bra lösning för att motverka godtycke vid ansökan. Därigenom kan såväl trygghet som rättvisa säkerställas. Det är eleven och föräldrarna som ska välja skola – inte skolan som skall välja sina elever.

LO har åsikten att det krav på så kallade behöriga lärare som idag finns på de kommunala skolorna ska självfallet också gälla de fristående skolorna. Det finns idag många lärare som gör utmärkta insatser utan att ha formell utbildning. Dessa måste få möjlighet att få sin kompetens validerad för att komplettera sin utbildning och yrkeserfarenhet.

LO menar att det behövs en skärpning av tillsynen för att alla elever ska få bra och allsidig utbildning i en bra arbetsmiljö. Det gäller även de kommunala skolorna.

För LO är det självklart att de fristående skolorna skall gentemot sin personal fullgöra samma skyldighet på det arbetsrättsliga området – såväl lag som avtal – som kommunala skolor.

Bakgrund¹

Utvecklingen har gått snabbt sedan det nya systemet med kommunala bidrag till fristående skolor infördes 1992. Som exempel kan nämnas att det fanns cirka 90 fristående grundskolor läsåret 1991/1992. Idag finns det ca 360 godkända grundskolor och på gymnasienivå finns det ca 70 fristående gymnasieskolor. Läsåret 1999/2000 startades 45 stycken fristående grundskolor och 14 gymnasieskolor.

Av landets alla grundskoleelever går drygt 3 procent i en fristående skola. Motsvarande siffra för gymnasieskolan är 4 procent. Det är emellertid stora geografiska skillnader. I några kommuner går upp till en femtedel av andelen elever i fristående gymnasieskolor. Inför nästa läsår har Skolverket fått in 485 (varav 251 grundskolor och 190 gymnasieskolor) ansökningar om att få starta fristående skolor. Det är 15 % fler än förra året.

De fristående skolorna har hittills varit en storstadsföreteelse. Cirka 2/3 av skolorna har funnits i Stockholm, Göteborg eller Malmöområdet. Nu börjar de fristående skolorna öka i antal även i andra kommuner och regioner.

De flesta av de fristående grundskolorna är små. Mer än 40 procent har färre än 50 elever. Medeltalet för läsåret 1999/2000 var 95 elever, att jämföra med 214 för de kommunala grundskolorna.

Av 73 verksamma fristående gymnasieskolor läsåret 1999/2000 hade elva skolor rätt att ta ut elevavgifter. Elevavgifterna varierar skolorna emellan, men ligger mellan 1 000 - 5500 kronor per elev och termin. Genomsnittet var 2400 kronor, jämfört med 100 kronor per termin i de kommunala gymnasieskolorna.

Av de nuvarande fristående grundskolorna drivs 30 % i form av bolag och av de nystartade fristående gymnasieskolorna drivs 50 % i form av bolag. Redan år 1998/99 var aktiebolag den vanligaste formen av huvudmannskap bland de 98 fristående skolor som då godkändes. Vid ansökningar för att starta höstterminen 2002 stod sju stora företag för 62 ansökningar.

Föräldrarnas utbildningsnivå, deras sociala och ekonomiska ställning spelar fortfarande stor roll för hur det går för barnen i skolan. Det finns uppenbara skillnader i elevernas prestationer inom den kommunala skolan likväl som mellan kommunala skolor och fristående skolor. Betygsnivån är generellt högre i de fristående skolorna än i de kommunala skolorna. De fristående skolorna etablerar sig främst i områden med hög social status och tenderar att attrahera elever med bra ekonomiska och sociala förutsättningar. Föräldrar till elever i de fristående skolorna har i genomsnitt högre inkomster och en högre formell utbildningsnivå än föräldrar till elever i den kommunala skolan. De fristående skolornas elever upplever sig i genomsnitt ha ett starkare föräldrastöd än eleverna i den kommunala grundskolan.

¹ Stycke baserat på fakta från Skolverkets statistik

LOs principiella utgångspunkt – vår gemensamma skola

En del av välfärden

Utgångspunkten för Landsorganisationens utbildningspolitiska hållning är en likvärdig skola för alla. I en sådan skola ska alla barn och ungdomar, oavsett klass, kön, etnicitet, funktionshinder, ålder eller geografisk hemvist få en bra utbildning som syftar till att stödja varje individ i hennes/hans kunskapsutveckling och personliga mognadsprocess. I en sådan skola tas alla på allvar, såväl barn som vuxen. I en sådan skola ser man till hela människans utveckling. I en sådan skola är arbetsmiljön god för alla som vistas i skolan.

En bärande tanke med den svenska skolan har varit att alla barn och ungdomar skall mötas i den gemensamma skolan. Genom att barn med olika bakgrund och förutsättningar växer upp tillsammans kan skolan bidra till att förståelsen och gemenskapen ökar i samhället. Att t ex undersköterskans son och VD:ns dotter i några år delar klassrum är en styrka som gör svensk skola unik. Genom att allas barn och ungdomar finns i den offentliga skolan ges bättre förutsättningar för ett gemensamt ansvarstagande. Grundidén är att i en skola där alla går, aldrig tillåts bli en dålig skola. Förutsättningen för den gemensamma skolan har varit och är att den är solidariskt finansierad via skatten. På så sätt blir den svenska generella välfärdsmodellen tydlig också i skolan.

Skolan under 1990-talet

Skolan har utsatts för stora förändringar och påfrestningar under 1990-talet. Kommunerna har övertagit ansvaret för skolan samtidigt som den offentliga sektorn har genomgått oerhörda nedskärningar. Besluten har flyttats närmare de enskilda skolorna samtidigt som möjligheten till föräldrainflyttandet inom skolan har ökat. Besparingarna i skolan har inneburit att personaltätheten minskat och många kommuner haft stora svårigheter att klara av skolans mål med de resurser som har stått till buds. De barn och ungdomar som haft behov av särskilt stöd i skolan har drabbats särskilt hårt av 90-talets ekonomiska kris.

De ökade skillnaderna de senaste decennierna när det gäller inkomst och levnadsvillkor generellt, återspeglas också i skolan. Att många elever kommer från familjer som invandrat till Sverige har inneburit stora utmaningar för skolan. Det har blivit ännu mer problematiskt för skolan att vara kompensatorisk – d v s utjämna de skillnader som finns mellan eleverna beroende på social bakgrund. En ökad boendesegregation har inneburit att barnen inte längre möts i skolan som förut. Klasskillnaderna har under de senaste åren blivit synligare och har nu också en påtaglig etnisk dimension.

Under samma tidsperiod har antalet fristående skolor expanderat kraftigt. Antalet elever som går i de fristående skolorna är ännu inte så stor, men expansionen innebär stora förändringar i den offentliga skolans förutsättningar och sätt att fungera. En del fristående skolor har utvecklat intressanta pedagogiska former, som kan och bör utgöra förebilder för andra skolor, på samma sätt som kommunala

skolor kan inspirera andra skolor. Debatten om mångfald i arbetssätt och inriktningar har i vissa avseende varit mycket positiv. Den har uppmärksammat behovet av utveckling av den gemensamma skolan, oavsett huvudman. LO är dock av den bestämda åsikten att framväxten av fristående skolor hittills har påverkat den kommunala skolans förutsättningar på ett ofördelaktigt sätt. Det politiska beslut som har fattats har inneburit att olika system för resurser och olika regler har skapat en "gräddfil" för de fristående skolorna.

Att förverkliga idén om den gemensamma skolan av hög kvalitet där alla barn och ungdomar utvecklas tillsammans riskerar att bli alltmer avlägset om expansionen med fristående skolor fortsätter att öka. Den grundläggande gemenskap som kan formas i skolan riskerar att vittra sönder om skolan inte förmår att vara en mötesplats för alla. I ett samhälle med allt större skillnader i människors livsvillkor är den gemensamma skolan ännu viktigare än tidigare.

Att utveckla skolan

LO har alltid hävdats att skolan måste utvecklas som en självklar del av det övriga samhället. Med gemensamma krafter för alla barns bästa kan skolan nå de högt ställda mål som vi har för den. Det finns idag stora möjligheter att inom ramen för den kommunala skolan skapa olika profiler och inriktningar för undervisningen.

För att hålla samman den gemensamma skolan krävs tillräckligt med resurser för att klara av de höga ambitioner som ställs på utbildningen i skollag, läroplan och kursplaner. Förtroendefulla kontakter mellan lärare, övrig skolpersonal och kommunalt ansvariga politiker är vidare en förutsättning för en positiv utveckling inom den kommunala skolan. De verksamma inom skolan, både personal och elever, skall ha stora möjligheter att i samråd med föräldrar tillsammans utveckla en bra skolmiljö för lärande.

I den politiska debatten görs ibland gällande att de regler som finns upplevs som ett hinder för utveckling och inflytande. Det är både oroväckande och onödigt, eftersom enskilda skolor, skolledare, lärare och elever har stora möjligheter att själva utforma undervisning och arbetssätt. Ansvar för att använda den kompetens och det engagemang som finns, ligger såväl på politiker som föräldrar utanför skolan och på personal, skolledare och elever i skolan.

LO menar att den framtida skolpolitiska debatten bör handla om hur alla barn ska få en skola av bra kvalitet, oavsett var man bor och vilken familj man råkar vara född i. LO har höga krav på den gemensamma skolan och menar att utvecklingen av skolan, oavsett vilket huvudmannaskap varje enskild skola har, måste fortgå. För LO är det oacceptabelt att barn och ungdomar lämnar skolan utan tillräckliga kunskaper för kommande yrkesliv eller i sin roll som demokratiska medborgare. Fortfarande far många elever illa i skolan, genom mobbing och brist på någon vuxen att prata med. Fortfarande får inte eleverna vara med och bestämma. Fortfarande tas inte olika yrkesgruppers kompetens tillvara i skolan.

För skolans ekonomiska förutsättningar ser det nu ljusare ut än på 1990-talet. Den socialdemokratiska regeringen satsar riktade resurser till skolan, för att kommunerna skall kunna anställa fler vuxna – lärare, fritidpedagoger, kuratorer, elevassistenter, måltidspersonal m fl. När förstärkningen är genomförd år 2006 kommer det att finnas 15.000 fler vuxna i skolan. LO, som drivit kravet på mer pengar till skolan välkomnar detta, men menar samtidigt att detta inte är tillräckligt. LO menar att ytterligare pengar behövs i skolan, i första hand till grundskolan, för att alla elever skall kunna läsa, skriva och räkna och få en bättre chans att växa till kunniga och ansvarskännande medborgare.

Valfrihet för vem?

Elevs och föräldrars rätt att välja skola har starkt stöd enligt Skolverkets attitydundersökning genomförd under 2000. LO ifrågasätter inte rätten att välja skola. LO vill dock framhålla att valfriheten i sig kan verka segregering. Familjer med bra utbildningsmässiga, ekonomiska och sociala förutsättningar gör val som tenderar att gynna dem i högre grad än de familjer med sämre sådana förutsättningar.

Riktig valfrihet blir bara möjlig när man inte behöver vara tveksam om skolans kvalitet utan vet att barnen och ungdomarna får bästa möjliga utbildning och utveckling oavsett vilken skola de går i. Det skall för den enskilda familjen aldrig råda någon tvekan om att den skola som ligger närmast hemmet också svarar upp mot de krav som bör ställas på en bra skola. I ett sådant läge kommer efterfrågan på fristående skolor att minska. Boendesegregationens effekter på den gemensamma skolan måste också mer påtaglig finnas med i debatten och mötas med särskilda åtgärder.

LO ser frågan om fristående skolor som ett tydligt exempel på när medborgarrollen kan komma i konflikt med föräldrarollen. Samhällsansvaret, med alla barn och ungdomar i centrum, ställs mot föräldraansvaret, där de egna barnen hamnar i första rummet. Om en kommunal skola med elever vars föräldrar har stort socialt, ekonomiskt eller kulturell kapital "väljer bort" denna skola riskerar den att hamna i en negativ spiral, som det blir svårt att komma ur. Synsättet "mina barn och andras ungar" får inte bli vägledande i utformningen av vår gemensamma skola.

I diskussionen om fristående skolor måste vi fundera över vad som gör att efterfrågan på dem alltså växer. Hur mycket beror det på att den kommunala skolan inte har tillräckligt med resurser eller inte upplevs motsvara de behov och krav som ställs? Hur mycket beror det på att vissa grupper vill skapa egna sammanslutningar, socialt, etniskt eller religiöst, fria från den mångfald som den kommunala skolan utgör? Hur mycket beror det på att privata aktörer anser sig kunna tjäna pengar på en växande utbildningsmarknad?

LOs krav på förändringar

Etablering av fristående skolor

En ansökan om att starta en fristående skola går nu till Skolverket för handläggning och bedömning. Skolverket skall i sitt beslut om godkännande av fristående skolor ta hänsyn till kommunernas yttranden om påverkan på det offentliga skolväsendet, på utbildningsutbudet och kommunens ekonomi.

LO ser med oro på att Skolverket inte i tillräcklig utsträckning tar hänsyn till kommunernas åsikter när de gör i sin bedömning vid ansökan om att starta fristående skolor. Det är kommunerna som har ansvaret för skolverksamheten och måste tillgodose utbildningsbehovet. LO anser att kommunernas synpunkter måste ges större vikt än som är fallet idag. Det slutliga beslutet om etablering ska tas på den nationella nivån. Skolverket har att göra en helhetsbedömning av situationen i den aktuella kommunen och även i de omkringliggande kommunerna. Skolverket har skyldighet att se till att alla barn och ungdomar får rätt till en plats i en kommunal skola enligt skollagen, vilket också talar för att Skolverket gör den slutliga bedömningen. Det är Skolverket som har huvudansvaret för att se till att skolans nationella uppdrag om en likvärdig skola för alla blir verklighet.

Den socialdemokratiska regeringen har i en proposition under hösten 2001 föreslagit en särskild nämnd hos Skolverket som har att hantera ansökningar om att starta fristående skolor. Skälet är det växande antalet ansökningar och det ökade behovet av allsidig bedömning. LO menar att det finns starka skäl för en sådan lösning och ställer sig bakom förslaget.

I vissa kommuner stimuleras en ombildning av befintliga kommunala skolor till fristående skolor. Om denna utveckling fortsätter finns en påtaglig risk att vissa kommundelar inom några år kommer att stå helt utan kommunala skolor. LO ställer sig mycket tveksam till detta och ifrågasätter motiven hos dem som driver på denna utveckling. Det är emellertid angeläget att regler utformas för de fall där ombildning av kommunala skolor till fristående skolor sker. En tydlig majoritet av föräldrar, elever och personal bör stå bakom beslutet. För dem som inte vill ombilda skolan till en fristående skola måste också ett kommunalt alternativ erbjudas.

Alla fristående skolor som ansökt och blivit godkända startar inte undervisning, p g a bristfällig planering. Det är en onödig och orimligt resurskrävande handläggning både för Skolverket och kommunerna LO anser det därför vara rimligt att den som ansöker om att starta fristående skola ska deponera en avgift som återfås om ansökan avslås av Skolverket eller när utbildningen startat.

När en ansökan om etablering av en fristående gymnasieskola sker, anser LO att de (lokala) parter som är berörda av de yrkesförberedande gymnasieprogrammen ska ha möjlighet att i någon form yttra sig. Arbetsmarknadens parter besitter stor kunskap om behov och relevans av utbildningen, vilket ökar kvaliteten.

Dessutom bör det i ansökan framgå att den som ansöker om att starta fristående gymnasieskola har träffat överenskommelse med av arbetsmarknadens parter certifierade arbetsplatser för genomförande av arbetsplatsförlagd utbildning (APU).

Lika chans kräver olika resurser

Samtidigt som förändrade regler för etablering av fristående skolor genomfördes i början av 90-talet verkade den dåvarande borgerliga regeringen för nya regler för hur pengarna skulle fördelas inom skolan. Ett "skolpengssystem" med en bestämd summa pengar per elev kom att påverka skolans sätt att fungera. Ett renodlat skolpengssystem bygger på att alla barn har lika förutsättningar. Det tar inte hänsyn till att olika elever behöver olika mycket stöd för att klara av samma mål. LO menar att i en skola för alla måste skolans resurser fördelas efter de behov som finns. Lika chans kräver olika resurser!

Expansionen av de fristående skolorna har hittills understötts av ett resurstilldelningssystem som gynnar dem, på bekostnad av den kommunala skolan. LO anser att de fristående skolorna inte bör ha någon särskild tilldelning fri från de kommunala skolornas behov och prioriteringar. Samma system där olika intressen och behov vägs mot varandra skapar bäst förutsättning för en skola för alla.

Studier som gjorts visar att det skiljer i kostnader per elev i kommunala- och fristående skolor. Ett av skälen till att fristående skolor har lägre kostnader per elev, beror på deras möjligheter att bestämma elevantalet. De kommunala skolorna däremot måste alltid ta emot barnen i området, kanske starta en extraklass, och det kostar naturligtvis skolan pengar. Skillnaderna beror också på att de fristående skolorna främst finns i kommuner eller kommundelar med bra ekonomiska, sociala och utbildningsmässiga förutsättningar som gör att skolans uppgift blir lättare.

Ett kommunalt resurstilldelningssystem till skolorna bör innehålla extra resurser till de kommunala skolorna eftersom de har ett helhetsansvar för alla elever i ett område, vilket de fristående skolorna inte har. Det skulle t. ex kunna utformas som en "områdespeng" baserat på det antal barn som finns i skolans upptagningsområde, d v s det område och elevantal som den enskilda skolan har ansvaret att bereda plats för. Oavsett hur detta utformas är det viktigt att systemet fungerar så att en kommunal skola vars elevantal drastiskt minskas till följd av en etablering av en fristående skola får en något bättre ekonomisk situation.

En avgörande del i resursfördelningen måste självfallet baseras på det behov av stöd som eleverna i en särskild skola bedöms ha. Om en skola har många elever med invandrarbakgrund, som kanske har ett annat modersmål än svenska, är det självklart att extra resurser behövs för att dessa elever skall klara av att nå målen i skolan.

Vinstintressen i skolan

I början av 90-talet hade de flesta fristående skolorna en särskild pedagogisk profil och drevs ofta i ideell regi. Numera har de flesta nystartade fristående skolorna en allmän inriktning och drivs oftast i bolagsform. Vid ansökningar för att starta

höstterminen 2002 stod sju stora företag för 62 ansökningar. Utvecklingen kan i korthet beskrivas som "från Montessori till Bure". LO ser stora problem med denna utveckling.

Allt arbete i skolan måste utgå ifrån individuella behov där det mänskliga mötet är grunden för kunskap och personlig utveckling. Det lämpar sig inte för ett företag där vinst är mål i sig. Det riskerar att bli olyckliga avvägningar mellan vinst och kvalitet. Affärsverksamhet lämpar sig utmärkt på andra områden i samhället, men inte i skolan. Marknadens logik på skolans område innebär att stöta bort kostsamma elever och attrahera de resursstarka "som passar in". Det står i kontrast till skolans pedagogiska uppdrag.

Om enskilda skolor som drivs i aktiebolagsform lyckas med att nå målen för alla elever, bör överskottet komma eleverna till del. LO menar att aktiebolag som driver fristående skolor måste återinvestera eventuella överskott i verksamheten.

Ökad tillsyn över religiösa skolor

Skolor som vilar på konfessionell grund, dvs har en religiös inriktning, har funnits i det svenska skolsystemet även innan 1990-talets början. Alla skolor, oavsett huvudman och profil, är bundna av skollag m.m. som reglerar allsidighet i undervisningen. Expansionen under den senaste åren har emellertid inneburit en ökning av dessa skolor. Av de fristående grundskolorna är det i nu ca 15 % som vilar på konfessionell grund.

LO är tveksam till om detta i längden är förenligt med allsidig undervisning och menar att den svenska grundskolan inte bör innehålla religiösa inslag som går utöver den fastställda undervisningen. Det finns en risk att elever i denna typ av skolor avskärmats från det övriga samhällets religiösa mångfald. Skolan blir då inte en mötesplats för barn och ungdomar med olika bakgrunder. Direkt oroväckande är de exempel på skolor som drivs av religiösa sekter, vars idéer strider mot övertygelsen om alla människors lika värde. I sådana lägen är samhällets roll att slå vakt om barnens frihet och valfrihet – ibland i strid med föräldrarnas åsikter. LO anser att Skolverkets tillsyn måste öka över fristående grund- och gymnasieskolor.

Ett tydligare nationellt uppdrag

Skolverket på den nationella nivån har ansvaret för tillsyn, utvärdering och uppföljning. LO framhåller att Skolverket måste få tydligare riktlinjer och större sanktionsmöjligheter mot kommuner och skolor som inte uppfyller kraven som är formulerade i lagar och förordningar. Krav på kvalitetsredovisning för alla skolor måste införas, oavsett huvudman. Även om skolan är kommunaliserad finns det nationella uppdraget om en likvärdig skola kvar. För att klara av detta krävs sannolikt mer resurser till Skolverket anser LO.

Den kommunala skolplanen

Kommunerna ansvaret för att alla elever får ett bra skola i kommunen, oavsett vilken huvudman skolan har. LO anser att alla skolor inom en kommun skall ingå i den kommunala skolplanen, med de rättigheter och skyldigheter det innebär.

Kommunerna behöver få ett tydligt mandat för uppföljning, utvärdering och kvalitetsredovisning för alla skolor i kommunen.

Utbildade lärare och bra arbetsmiljö

För LO är det självklart att det krav på utbildade, behöriga lärare som idag finns på de kommunala skolorna också borde gälla fristående skolor. Det finns idag många lärare som gör utmärkta insatser i skolan utan att ha formell lärarutbildning. Det är viktigt att det finns många ingångar till läraryrket och att de som inte är "behöriga" kan få sin kompetens validerad för att komplettera sin utbildning och yrkeserfarenhet med pedagogik.

Läroplan och andra styrdokument ska självfallet gälla alla skolor, oavsett huvudmannskap. Samma krav på ändamålsenliga lokaler är en annan självklarhet. Uppföljning av att alla elever har tillräckligt med lokalutrymme och får tillräcklig undervisningstid måste göras. Det finns rapporter som gör gällande att elever vid vissa fristående skolor inte får tillräckligt med undervisningstid i ämnet idrott och hälsa, då all idrott måste äga rum utomhus för att skolan inte har egna lokaler. Det är givetvis oacceptabelt och LO menar att det behövs en skräpning av tillsynen för att alla elever ska få bra och allsidig utbildning. Det gäller även de kommunala skolorna.

LO ställer höga krav på den allmänna arbetsmiljön i skolan, oavsett vilken huvudman skolan har. Skolan är en stor arbetsplats och skolornas inre och yttre miljö måste utvecklas. Bra lokaler både för undervisning och rast, fria ytor att röra sig på, näringsriktig kost, anti-mobbingarbete är alla värdefulla komponenter i ett sådan utveckling.

Öppna och rättvisa köer

De fristående skolorna ansvarar i dagsläget själva för sina ansökningar. Deras register är inte offentliga och det finns inga fastställda regler för hur köerna skall hanteras. Vissa skolor tillämpar närhetsprincipen och andra har datummärkning vid ansökningstillfälle som kösystem. Det finns ingen som kan kontrollera de fristående skolornas köer, vilket gör att de sökande hamnar i en stor osäkerhet. LO menar att det är en ohållbar situation, som måste ändras. Det är eleven och föräldrarna som ska välja skola. Det är inte skolan som skall välja sina elever. Offentliga köer med tydliga riktlinjer skapar ett tryggare och mer rättvist system. Ett öppet kösystem för alla skolor i en kommun eller kommunedel kan vara ett sätt att hantera denna situation. LO föreslår att kommunen tar ansvar för att administrera kön för alla skolor i kommunen/kommundelen. Kommunen har också ett särskilt ansvar att se till att objektiv och allsidig information om de skolor som finns i kommunen kommer föräldrar och elever till del.

Förbud mot avgifter

Barn och ungdomars möjlighet att välja skola får inte vara beroende av föräldrarnas ekonomiska situation. Det finns många exempel på fristående skolor, både grundskolor och gymnasieskolor, där avgifter tas ut. Det har särskilt uppmärksammat exempel i media, där föräldrar uppmanas "frivilligt" bidra till skolans

fond för utveckling, eller betala för extra undervisningskostnader som inte kan specificeras. Grundskolan ska enligt lag vara avgiftsfri, medan de fristående gymnasieskolorna får ta ut "skäliga" avgifter med hänsyn till de kostnader som skolan har. Trots detta förekommer alltså avgifter inom fristående grundskolor och det är stora skillnader i avgifter mellan fristående och kommunala gymnasieskolor.

Det förekommer även att vissa fristående skolor tar ut en ansökningsavgift för att registrera en ansökan. Det strider mot principen om avgiftsfrihet och innebär att skolan i praktiken inte är öppen för alla. LO anser denna utveckling vara mycket alarmerande och menar att skolor som tillämpar avgifter på detta sätt inte bör få statligt stöd.

LO menar att såväl grundskolan som gymnasieskolan ska vara helt avgiftsfri. Således krävs en förändring beträffande gymnasieskolan, oavsett om den är kommunal eller fristående. Det är extra viktigt då ett treårigt gymnasium numera är att betrakta som grundläggande basutbildning för alla ungdomar.

Inte tillåtet att kräva intyg för elever med särskilda behov

Under senare år har det uppmärksammats att många fristående skolor kräver ett skriftligt intyg av elevens förälder/vårdnadshavare där hon/han intygar att barnet inte behöver något extra stöd i skolan. Telefonsamtal har förekommit också där ansvariga för fristående skolor frågar föräldrar om de verkligen avser att sätta sina barn i en viss skola, men tanke på de extra resurser som då kanske kommer att krävas.

En fristående skola får i undantagsfall neka en elev tillträde, om det innebär betydande svårighet för den aktuella skolan. Samma regler gäller även för en kommunal skola, men eleven har då alltid rätt till en annan kommunal skola. Företeelsen med att kräva skriftliga intyg från föräldrar för att kunna selektera bland de sökande, är mycket allvarlig och i högsta grad oförenligt med en skola öppen för alla. LO menar att tillsynen av och sanktionsmöjligheten mot de fristående skolorna måste stärkas i detta avseende. Det är elever och föräldrar som skall välja skola – inte tvärtom.

Trygghet för personalen

En betydande del av de fristående skolorna har inte slutit kollektivavtal för sin personal. Det är inte meningen att framväxten av fristående skolor ska innebära att skolan kan frånhända sig ansvaret för personalens arbetsvillkor och trygghet. För LO är det självklart att de fristående skolorna skall gentemot sin personal fullgöra samma skyldighet på det arbetsrättsliga området – såväl lag som avtal – som kommunala skolor.

LO-underlag

Demokratirapporten till LO-kongressen 2000

Inledning till kongresstext och motionsutlåtanden till LO-kongressen, september 2000

*LOs yttrande över Fristående gymnasieskolor – hot eller tillgång? (SOU 2001:12)
samt Promemorian Fristående skolor (U2001/1210G), april 2001*

Resa i första klass, (red Gudmund Larsson), april 2001

LO-barnen och skolan, del 1 och del 2, LOs Välfärdsprojekt, maj/juni 2001